

ETO, TO JE BOŠNJAK

Suad MAHMUTOVIĆ

Ovdje se ne živi da bi se živjelo,
 Ovdje se ne živi da bi se umiralo,
 Ovdje se umire da bi se živjelo.

Mehmedalija Mak Dizdar

Kada je sultan Mehmed Fatih, 1463. godine, došao u Bosnu, kod kraljevskog grada Jajca je došlo 36.000 bogumilskih porodica da mu izraze lojalnost i prigrle islam. Ovi dobri Bošnjani su tražili samo jedno: da im djeca idu u *adžami oglane* - dvorsku službu i janjičarsku vojsku, što im je udovoljeno. Tako su Bošnjaci u svojoj povijesti imali velike ljude koji su bili zastupljeni gotovo u samom vrhu Visoke Porte. Imali su: šejhul islama (najveći duhovni autoritet i drugi čovjek u hijerarhiji Osmanske države), egipatskog kadiju, kao i munlu Mekke i Medine. Samo u periodu od 1544. do 1612. godine, Bošnjaci su imali 9 velikih vezira – *sadri azama*: Rustem-pašu, Semiz Ali-pašu, Mehmed-pašu Sokolovića itd. Imali su Gazi Husrev-bega u Sarajevu, Turali-bega u Tuzli, Husein-bega Karabegovića u Bihaću, i druge. Međutim, rijetko kada u povijesti su Bošnjaci ginuli za svoju zemlju. Uglavnom su ratovali pod tuđom zastavom. Ostavljali su kosti širom osmanskog carstva, ginuli su po Galiciji, Karpatima, Soči i Piavi u Italiji i Verdenima u Francuskoj. Pružili su neviđeni otpor austrougarskoj vojsci u vrijeme okupacije Bosne, koja je tri puta bila brojnija i isto toliko puta bolje naoružana.¹ U tom otporu žene su pokazale posebnu hrabrost, pucajući s munare Ali-pašine džamije u Sarajevu i prosipajući vrelu vodu sa ćefenaka svojih kuća. Bihać je branio bihački mutesarif Husein-beg Karabegović. General Zah, koji je vodio austrijsku vojsku, javljao je glavnokomandujućem generalu Filipoviću o velikim gubicima koje su njegove trupe pretrpjele. Zah kaže: » Kada su čete već bile prodrle u Bihać, na bedemima gradske tvrđave se je razvila neviđena borba. Mnogi ustanici su gorjeli u vatri i bili živa buktinja, ali nisu odustajali od borbe.

Skakali su na naše vojnike, hvatali ih i tako sa zidina zajedno s njima odlazili u smrt «. „Činilo se kao da nemaju jedan, nego stotinu i jedan život“, govorio je general Rajdlender o borbama za Kladušu. Nepune četiri decenije poslije, ti isti Bošnjaci ili njihovi potomci su se svim svojim bičem borili u trupama austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu, 1914. – 1918. godine. U tom ratu je 200.000 Bošnjaka ratovalo pod zastavom Austrougarske. Po njima nosi naziv najpoznatiji marš u ovome ratu: „Bošnjaci dolaze“ („Die Bosniaken kommen“).² Narodi BiH su platili najveću cijenu od svih država/nacija na svijetu u Prvom svjetskom ratu. Zapanjujući je podatak o maksimalno mogućoj mobilizaciji ljudstva od 15/16 do 70 godina, odnosno 17,2 %, te da su ljudske žrtve bile ogromne. Bošnjaci su bili pripadnici najelitnijih trupa carske vojske (K.u.K. Armee), tj. BH regimenti: BH 1. R – Sarajevska, BH 2. R – Banjalučka, BH 3. R – Tuzlanska i BH 4. R – Mostarska. Ove regimente su dobile najveći broj odlikovanja u kompletnoj carskoj vojsci. U Gracu (Graz) postoji ulica Druge bošnjačke (Zweierbosniakengasse), te dvije kamene spomen-ploče u počast Bošnjacima, i to u počasnoj dvorani crkve Milostivog srca, ranije garnizonskoj crkvi u centru Graca i u Armijskom povijesnom muzeju u Beču.³ U Gracu i Lebringu se preko 80 godina odaje počast na vojničkom groblju u čast bitke na Monte Melleti. (Fior 07. 06. 1916.) Iz toga rata je ostao u Italiji kod Gorizie naziv jednog neprohodnog grebena: „Posso del Bosniako“. Talijani su čak sa ponosom i poštovanjem zajedno sa Austrijancima podigli spomenik Bošnjacima, 07. 09. 1996. godine na planini Monte Melleti. U Sloveniji kod Boveca je ostao spomenik, isklesan u granitu, Bošnjaku u fesu - carskom strijelcu, kao trajno sjećanje na slavnu bitku za Rombon na Soškom frontu.⁴ Na tom potezu, između 24. maja 1915. i 7. novembra 1917. godine je vođena neprestana

1 Zabilježeno je da je u početku okupacije austrijska vojska brojala 82.000 vojnika, 112 topova i 1300 konja. Kasnije se taj broj popeo na 14 divizija sa oko 300.000 vojnika, 300 topova, 110.000 konja i više stotina vozila na čelu sa generalom Filipovićem. S druge strane, ustanika je bilo oko 90.000. Vojsku su sačinjavali pripadnici svih naroda u Bosni, a predvodili su je: Mehmed Hadžijamaković, pljevaljski muftija Šemsekadić, Risto Bujak, bimbaša, Aleksandar Nedić, juzbaša itd.

2 Ovaj vojnički marš je nastao davne 1905. godine, kao i kompozicija „Bosna selamlık“ (Grüs aus Bosnien). Vidjeti knjigu Pere Blaškovića, *Sa Bošnjacima u svjetskom ratu*, Beč, 2000. godine

3 Werner Schachinger, *Bošnjaci dolaze*, Opatija, 1996. godine (prijevod Omer-beg Mujkanović – Veličanin i mr. Smail Alijagić).

4 Dr. Ibrahim Alijagić, prilog knjizi Pere Blaškovića, *Sa Bošnjacima u svjetskom ratu*, Beč, 2000. godine

dvadesetdevetomjesečna bitka, koja je odnijela milion i dvjesto hiljada života. Malo je poznato da se zadnja velika pobjeda austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu protiv Francuza i Italijana, samo četrdesetak dana prije kraja rata, tačnije, 24. augusta 1918. godine, temelji na uspjesima *Orijentkorpusa* u Albaniji, u kojem su bili pretežno Bošnjaci. Talijanima je bilo dovoljno da pred sobom ugledaju vojnike sa fesovima i da se okrenu u bijeg. Time se koristila komanda austrougarske vojske, stavljajući tradicionalnu bošnjačku kapu i vojnicima drugih nacionalnosti.

Ostalo je zabilježeno da su, u nedostatku Bošnjaka, kroz rovove na štapovima pronosili fesove, tako da bi Talijani imali na umu ko ih čeka na drugoj strani. Istovremeno, sačuvani dokumenti svjedoče o Bošnjacima kao ljudima u čijem srcu je bilo najviše dobrote.

Po završetku Prvog svjetskog rata, Muslimani su tretirani nacionalno neopredjeljenima. Tako je vođa Radikalne stranke bosanskih Srba, Milan Srškić, na pitanje zašto u najvišim vlastima nisu zastupljeni bosanski Muslimani, odgovorio: »Istina, trebalo bi, ali naši su muslimani nacionalno neopredijeljeni, a naša je država nacionalna. To je država Srba, Hrvata i Slovenaca i oni trebaju da je reprezentuju«. S tim u vezi je i ekonomsko uništavanje muslimana. Kraljevina SHS je provela agrarnu reformu, kojom je samo od bosanskih muslimana oduzeto 1.076.685 hektara zemljišta. Tu zemlju vlada je podijelila srpskim porodicama bivših kmetova, bezemljaša, ratnih dobrovoljaca, invalida i drugih. Tom reformom oduzete su gotovo dvije trećine ukupne zemljišne površine u posjedu bosanskih muslimana. Kralj Aleksandar je bio upamćen kod muslimana po mnogim potezima kojima je obespravljen muslimanski narod. Zakonom o Islamskoj vjerskoj zajednici od 31. januara 1930. godine, ukinuto je pravo bosanskih muslimana na autonomno vođenje vjerskih i vakufsko–mearifskih poslova u BiH. Zatim je proglašena Uredba o privremenoj organizaciji IVZ, po kojoj je ministar pravde postao najviša upravna vlast, koja neposredno nadzire rad svih vjerskih i vakufskih organa, u koje su istovremeno uvedeni i posebni vladini povjerenici.⁵

Potpisivanjem bezuvjetne kapitulacije, 17. aprila 1941. godine, i bjekstvom kralja i vlade u inostranstvo, prestala je da postoji Kraljevina Jugoslavija. Pavelićev ultranacionalistički ustaški pokret 10. aprila 1941. godine proglašava Nezavisnu državu Hrvatsku. Bosna i Hercegovina je postala sastavni dio NDH, a Muslimani su bez ikakve njihove saglasnosti proglašeni za Hrvate. Učinjeno je to “Zakonskom odredbom o arijevskom rasnom podrijetlu”.⁶ Oduzet im je narodni subjektivitet, prisvojena prošlost i izvršena nasilna asimilacija. Muslimani tada nisu uopće imali političku organizaciju koja bi ih mogla okupiti i organizirati. Zbog svega navedenog, Islamska zajednica, kao i El–Hidaja, odigrat će veliku ulogu u očuvanju vjerskog, ali i nacionalnog identiteta M(m)uslimana. Odnos prema NDH se najbolje vidi iz muslimanskih rezolucija donesenih 1941. godine.

Te rezolucije su bile odraz osobne hrabrosti potpisnika, ali i visoke moralnosti, pravednosti i principijelnosti. Pominju se bijeljinska, mostarska, sarajevska, prijedorska i druge rezolucije. Kroz sve ove rezolucije provlače se tri osnovne koncepcije:

1. Muslimani osuđuju ustaška ubijanja, pljačke, deportiranje i progone.
2. Ograđuju se od onih pojedinaca koji su učestvovali u zločinima, ujedno ih oštro osuđujući; protestiraju i protiv pokušaja da se na Muslimane kao cjelinu svali odgovornost za ustaške zločine.
3. Iznose podatke o progonima Muslimana.

Sve su ove rezolucije nosile potpise najuglednijih predstavnika javnog života M(m)uslimana. Sarajevsku rezoluciju je 14. augusta 1941. Godine, npr., potpisalo oko

5 Bojić, Mehmedalija, »Položaj muslimana u doba monarhističke diktature«, *Historija Bosne i Bošnjaka*, Sarajevo, 2001. godine, str. 161–185.

6 Mehmedalija Bojić, »Bosanski Muslimani i Drugi svjetski rat«, *Historija Bosne i Bošnjaka*, Sarajevo 2001. godine, str. 185–190. U toj odredbi, pored ostalog, piše: »Arijskog podrijetla je osoba koja potječe od predaka koji su pripadnici europske rase zajednice ili koji potječu od potomaka te zajednice izvan Europe. Kod pripadnika Islamske vjerske zajednice, koji ne mogu pridonijeti navedene isprave, potrebno je pismeno posvjedočenje dvojice vjerodostojnih svjedoka, koji su poznavali njihove predke, da u njima nema osoba nearijskog podrijetla«.

stotinu sarajevskih najuglednijih Muslimana. Među njima su predsjednik El-Hidaje, rektor i svi profesori Više islamske šerijatsko-teološke škole, direktor i svi profesori Šerijatske gimnazije, direktor i svi profesori Gazi Husrev-begove medrese, predsjednik i više članova Ulema medžlisa, predstavnici kulturno-prosvjetnih društava, mnogi književnici, sudije, ljekari, bankari, veleposjednici, trgovci, studenti. Dakle, iza teksta Sarajevske rezolucije stajala su imena iz gotovo svih društvenih slojeva.⁷ U Drugom svjetskom ratu Bošnjaci su imali svoje „Muslimanske brigade“, ali po formiranju FNRJ, kao i SFRJ, tretirani su nacionalno neopredijeljenima sve do 1974. godine, kada su priznati kao Muslimani sa velikim M.

U posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, Bošnjaci ratuju u svojoj zemlji i za svoju zemlju i tu ostavljaju kosti. Po prvi put u svojoj povijesti Bošnjaci grade šehidska turbeta u mjestima gdje su ti šehidi ginuli.

Imali su Bošnjaci u svojoj povijesti velike ljude: Hasana Kjafigu Pruščaka, Pečeviju, Muvekita, Muhammeda Allameka, Bašeskiju, Umihanu Čuvidinu, Muhammeda Hevaija Uskufija, koji je 1631. godine napisao Rječnik bosansko-turskog jezika.

Imali su: Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, Osmana Nuri Hadžića, dr. Safvet-bega Bašagića, koji je stekao doktorat iz filologije u Beču 1908. godine, a umro kao siromah, jer je morao prodati ličnu biblioteku koja se i danas čuva u Češkoj.

Imali su i reisa Čauševića (reisu-l-ulema od 1913. do 1933. godine), reformatora i prosvjetitelja, čovjeka koji je dvadeset godina bio prvi u Bošnjaka i predstavljao ih u vjerskom, ali jedno vrijeme i političkom smislu. On je tražio od ministra pravde Kraljevine SHS, Milana Sršića, da se novi propisi o ustrojstvu Islamske zajednice mijenjaju.

Kad je ovaj to odbio, Čaušević mu je ponudio ahmediju i rekao: „Onda, ti Milane budi reis-ul-ulema, ja neću“. Čaušević je umro 1937. godine, a posljednje godine života je vrlo oskudno živio, jer mu vlasti kraljevine SHS nisu dale penziju, ali nije pognuo glavu.

Imali su Bošnjaci i Ćamila Avdića, Mustafu Busuladžića, Nerkeza Smailagića, Saliha Hadžialića, koji je pisao na šest jezika, a komunicirao na još dvadeset. Imali su Huseina Đozu, Ahmeda Smajlovića, Mehmedaliju Maka Dizdara, Mešu Selimovića, Skendera Kulenovića, koji je pred smrt često s prozora svoga stana jako glasno učio ezan, tako da je to počelo „brinuti njegove drugove“.

Imali su Bošnjaci i Aliju Isakovića, Muhsina Rizvića, za kojeg je jedan „drug“ postavio pitanje: „Šta ćemo sa Muhsinom Rizvićem koji je doktorirao na temu: „Bošnjačka književnost u doba Austro-ugarske“, jer se tada ta književnost negirala.

Imali su Bošnjaci mnogo običnih ljudi, šehida i gazija, koji su učinili velika djela i ostali po njima upamćeni. Zato Bošnjaku treba dati prostora i vidjet ćeš ko je. Samo nemoj tražiti od njega da pogne glavu, jer on to neće. Bošnjak uvijek stoji uspravan, nepokoren i ponosan. To je esencijalni dio njegovog bića. To je dio njegove povijesti, jer na stećcima možete vidjeti kako privređuje, ratuje ili stoji raširenih ruku, ali nikada, baš nikada nećete naći stećak na kojem Bošnjak kleči pred nekim vladarem. Eto, to je Bošnjak.

⁷ Mehmedalija Bojić, „Antifašističke rezolucije bosanskih Muslimana – osude ustaškog fašističkog režima (1941),“ Historija Bosne i Bošnjaka, Sarajevo, 2001. godine, str. 190–197.